

رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با بحران هویت در دانش‌آموزان مقطع دبیرستان شهرستان انار

فرشته حسنی اسطلخی^۱، فاطمه نادی نجف آبادی^۲

۱ دکتری روانشناسی، دانشگاه پیام نور تهران

۲ کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز

f.hassani.es@gmail.com

09118080423

چکیده

هدف از این پژوهش، بررسی رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با بحران هویت در دانش‌آموزان مقطع دبیرستان شهرستان انار بود. روش پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع دبیرستان شهرستان انار در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای تعداد ۱۸۰ نفر (۹۰ دختر و ۹۰ پسر) برگزیده شدند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش شامل پرسشنامه بحران هویت و سؤال خوگزارشی در مورد تعداد ساعات استفاده از شبکه‌های مجازی بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش آماری همبستگی پیرسون، رگرسیون به روش ورود و تی تست گروه‌های مستقل استفاده شد. نتایج حاصل از همبستگی پیرسون نشان‌دهنده وجود رابطه مثبت و معنی‌دار بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با بحران هویت بود. از سویی، نتایج حاصل از رگرسیون به روش ورود نشان داد که میزان استفاده از شبکه‌های مجازی توانایی پیش‌بینی بحران هویت را دارد. همچنین، بین دانش‌آموزان دختر و پسر از لحاظ متغیرهای پژوهش تفاوت معنی‌داری به دست نیامد.

واژه‌های کلیدی: میزان استفاده از شبکه‌های مجازی، بحران هویت و دانش‌آموزان

The relationship between the use of virtual social networks and identity crisis in Anar high school students

Abstract

The purpose of this research was to investigate the relationship between the use of virtual social networks and identity crisis in high school students of Anar city. The research method was descriptive and correlational. The statistical population of this research included all male and female high school students of Anar city in the academic year 2024-2025, and 180 people (90 girls and 90 boys) were selected using the multi-stage random sampling method. The tools used

in this research included an identity crisis questionnaire and a self-report question about the number of hours of using virtual networks. In order to analyze the data, Pearson's correlation, log-in regression and independent group's t-test were used. The results of Pearson's correlation showed a positive and significant relationship between the use of virtual social networks and identity crisis. On the other hand, the results of the log-in regression showed that the use of virtual networks has the ability to predict identity crisis. Also, no significant difference was found between male and female students in terms of research variables.

Keywords: the amount of use of virtual networks, identity crisis and students

مقدمه

سال‌های نوجوانی مرحله مهم و برجسته رشد و تکامل اجتماعی و روانی فرد به شمار می‌رود. نوجوانان به دلیل تغییرات پیچیده و سریعی که در این دوره از زندگی تجربه می‌کنند، در مقابل اختلال‌های رفتاری و نابهنجاری‌های روانی آسیب‌پذیری بیشتری دارند (تات اسدی، ۱۳۹۶). طولانی شدن دوره جوانی و نوجوانی، رواج شیوه‌های جدید رفتار اجتماعی برای پر کردن فضای زندگی، فردی شدن و کم‌رنگ شدن شکاف‌های متداول اجتماعی، اهمیت یافتن سبک زندگی و سیاست زندگی برای جوانان و ... از جمله زمینه‌هایی هستند که شرایط جدیدی را پیش روی نوجوانان قرار داده‌اند (شریفی و شهرستانی، ۱۳۹۶). در این بین، شبکه‌های اجتماعی مجازی تلفن همراه به طور فزاینده‌ای در دسترس همگان قرار دارد. شبکه‌های اجتماعی مجازی تلفن همراه نقش اساسی در گسترش اطلاعات و ارتباطات ایفا می‌کند (کو، چن و زو^۱، ۲۰۱۲). بسیاری از پژوهشگران، پزشکان و روان‌پزشکان جنبه‌های آسیب‌شناختی استفاده بیش از حد از اینترنت و فضای مجازی را به عنوان پریشانی روانی و اختلال در عملکرد می‌دانند که به صورت جهانی مطرح شده است. اشتغال ذهنی به اینترنت، ولع برای استفاده از آن، از دست دادن عملکرد سودمند، انزوای اجتماعی، تحمل و از دست دادن کنترل از عواقب منفی استفاده بیش از مطالب آنلاین است (مولر^۲، ۲۰۱۶).

استفاده بیمارگونه از شبکه‌های اجتماعی به عنوان یک راهبرد مقابله‌ای است که می‌تواند باعث بروز مشکلات روان‌شناختی در طول دوره رشد شده و منجر به شکل‌گیری هویت منفی گردد (لای^۳، ۲۰۱۵). یکی از نشانه‌های دوران حاضر، بی‌هنجاری، نابسامانی، بی‌قانونی، افزایش جرم و جنایت و از همه مهم‌تر ناتوانی

¹. Cu, Chen & Zou

². Müller

³. Lai

در کسب هویت می‌باشد (بلیدورن^۱، ۲۰۱۶). از آنجایی که طبق نظر اریکسون مهم‌ترین هدف این دوره رشد یک هویت شخصی است، احتمال تأثیرپذیری شدید فرد از هم‌سالان و دوستان برای دستیابی به هویت و حل بحران مرتبط با آن افزایش می‌یابد. دستیابی به اهداف مهم پرورشی با وجود آشفتگی هویت امری مشکل و غیرممکن است. از سوی دیگر، اثر قابل توجهی در سازگاری آتی آنان در نقش‌های شغلی و خانوادگی خواهد داشت. به همین جهت شناسایی عواملی که می‌تواند بر بحران هویت^۲ به عنوان مهم‌ترین نشانه سلامت روان تأثیرگذار باشد، دارای اهمیت است (پاراسکوی و پاناگیوتیس^۳، ۲۰۱۵). پورنقدی (۱۳۹۷)، بیان داشت که تهدیدهای نظم و امنیت در شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان، بحران هویت، هنجارهای اخلاقی، ترویج فساد، روابط غیراخلاقی، اعتیاد الکترونیک و کاهش انگیزه تحصیل و نقاط قوت و فرصت، گسترش آموزش‌های مجازی، توسعه ارتباطات علمی و تجارت الکترونیک است. طالب‌پور، منصوری و رستمی (۱۳۹۶) دریافتند که ناهنجاری‌های اجتماعی، مدگرایی، انحراف جنسی، تنش خانوادگی، کم رنگ شدن ارزش‌های دینی، بحران هویت، دوستی آسیب‌پذیر و انزوا تنهایی متأثر از شبکه‌های اجتماعی مجازی در حد متوسط و بالاتر در بین پاسخگویان وجود دارد. شامانی، واحدی و نوروزی (۱۳۹۵) دریافتند که در چهار مؤلفه مدت زمان حضور، میزان استفاده، میزان فعال بودن کاربرد و میزان واقعی تلقی نمودن محتوا در فضای شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت فرهنگی جوانان رابطه معنی‌دار و منفی وجود دارد. لی^۴ و لی (۲۰۱۰)، نشان دادند که بین هویت ملی و اینترنت رابطه منفی و معنی‌دار وجود دارد. کلایر^۵ (۲۰۰۹)، در پژوهش خود نشان داد که تأثیر رسانه در رفتار و ایدئولوژی منعکس می‌شود و این به نوبه خود هویت اجتماعی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر زندگی افراد و جوامع مختلف به خصوص جوانان و نوجوانان به صورت مسئله‌ای جدی درآمده است. بنابراین، شناخت تأثیرات و تأثرات این پدیده امری ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین، پژوهشگر در پی بررسی این مسئله است که آیا بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با بحران هویت در دانش‌آموزان مقطع دبیرستان شهرستان انار رابطه وجود دارد؟

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

1. Bleidorn

2. identity crisis

3. Paraskevi & Panagiotis

4. Lee

5. Claire

طرح پژوهش حاضر، توصیفی و از نوع هم‌بستگی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر، شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع دبیرستان شهرستان انار در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای تعداد ۱۸۰ نفر (۹۰ دختر و ۹۰ پسر) برگزیده شدند. پژوهشگر با توضیح هدف پژوهش، کسب رضایت و دادن اطمینان به آزمودنی‌ها مبنی بر محرمانه بودن پاسخ‌هایشان از ایشان خواست تا به پرسشنامه‌های پژوهش پاسخ دهند. روش‌های آماری همبستگی پیرسون و رگرسیون به روش ورود برای بررسی ارتباط بین متغیرها و توان پیش‌بینی آن‌ها و تی تست گروه‌های مستقل برای بررسی تفاوت دخترها و پسرها مورد استفاده قرار گرفت. جهت تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از نرم‌افزار (SPSS) نسخه ۲۴ استفاده شد. سطح اطمینان برای آزمون نتایج برابر $p < 0/001$ در نظر گرفته شد. در پژوهش حاضر، جهت جمع‌آوری داده‌ها از ابزار زیر استفاده شد:

استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی: در پژوهش حاضر، ساعات استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی از طریق سؤالی خودگزارشی ثبت روزانه سنجیده شده است که در آن سؤال، میزان ساعات استفاده از شبکه‌های مجازی پرسیده شد.

پرسشنامه بحران هویت: پرسشنامه بحران هویت یک مقیاس مداد-کاغذی است که احمدی (۱۳۷۸)؛ به نقل از پرهیزگار، محمودنیا و محمدی، (۱۳۸۸) آن را در ۳۰ ماده تدوین کرده است و میزان ابتلای نوجوانان به بحران هویت را با تأکید بر ۱۰ بخش مجزا براساس DSM-IV شامل اشکال در اهداف بلندمدت، تردید در انتخاب شغل، نداشتن الگوی مناسب برای رفاقت، نامتناسب بودن رفتار جنسی، اشکال در شناخت و معرفت مذهبی، عدم توجه به ارزش‌های اخلاقی، رعایت نکردن تعهد گروهی، داشتن دید منفی نسبت به خود، نداشتن روحیه تلاش و ابتکار و اختلال در تنظیم وقت مورد سنجش قرار می‌دهد. سؤالات این پرسشنامه در مقیاس چهار درجه‌ای لیکرت از ۰ تا ۳ نمره‌گذاری می‌شود. نمره صفر نشانه نبودن اشکال هویتی و نمره ۳ نشان درجات شدید بحران هویت در فرد است. دامنه نمرات بین ۰ تا ۹۰ قرار می‌گیرد. نمره پایین‌تر معرف توانمندی بیشتر فرد در اکتساب هویت و بالاتر بودن نمره نشان‌دهنده بالاترین میزان بحران هویت است. وی، برای اعتباریابی این آزمون را پس از تنظیم به متخصصین دانشکده‌های علوم تربیتی دانشگاه اصفهان و آزاد اسلامی واحد خوراسگان داد و آنان روایی محتوایی آن را تأیید نمودند. سپس آزمون در مورد ۶۰ دانش‌آموز دبیرستانی اصفهان اجرا گردید. آنان قابل فهم بودن و رسا و روشن بودن سؤالات، روایی صوری آن را تأیید کردند. هم‌چنین، ضریب اعتبار را $0/78$ برای این آزمون از طریق تنصیف به دست آورد. مجدداً پرسشنامه در

بین ۳۰ دانشجوی توزیع و ضریب همبستگی ۰/۸۹ به دست آمد. آن گاه با استفاده از ضریب اعتبار اسپیرمن براون ضریب اعتبار آزمون هویت شخصی محاسبه شد که ۰/۹۲ به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

میانگین، انحراف معیار، کمترین و بیشترین نمره‌های آزمودنی‌ها در متغیرهای پژوهش در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. میانگین، انحراف معیار، کمترین و بیشترین نمره‌های آزمودنی‌ها

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
استفاده از شبکه‌های مجازی	۲/۰۶	۰/۷۷	۱	۳
بحران هویت	۳۴/۰۶	۱۰/۸۶	۱۱	۵۹

ضرایب همبستگی مربوط بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با بحران هویت در جدول شماره ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲. همبستگی بین استفاده از شبکه‌های مجازی با بحران هویت

متغیر ملاک	بحران هویت	ضریب همبستگی پیرسون (r)	سطح معناداری (p)
استفاده از شبکه‌های مجازی	بحران هویت	۰/۱۹	۰/۰۰۹

همان‌طور که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد، ضریب همبستگی بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با بحران هویت ۰/۱۹ می‌باشد که همگی در سطح $p \leq ۰/۰۰۱$ مثبت و معنی‌دار است. جهت بررسی قدرت میزان استفاده از شبکه‌های مجازی در بحران هویت از رگرسیون به روش ورود استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ جهت ملاحظه ارائه می‌گردد.

جدول ۳. نتایج رگرسیون به روش ورود استفاده از شبکه‌های مجازی با بحران هویت

شاخص آماری پیش‌بین	MR RS	F P	ضرایب رگرسیون			
			β	B	t	p
استفاده از شبکه‌های مجازی	۰/۱۹	۷/۰۶	۰/۱۹	۰/۰۱	۲/۶۵	۰/۰۰۹
	۰/۰۳	۰/۰۰۹				

نتایج جدول ۳، نشان می‌دهد که با استفاده از رگرسیون به روش ورود ضریب همبستگی چندگانه و مجذور آن برای ترکیب خطی استفاده از شبکه‌های مجازی با بحران هویت به ترتیب $(MR=0/19)$ و $(RS=0/03)$ می‌باشد. این ضریب نشان می‌دهد که استفاده از شبکه‌های مجازی حدود ۳ صدم از واریانس متغیر ملاک یعنی بحران هویت را تبیین می‌کند. بدین معنا که استفاده از شبکه‌های مجازی می‌تواند ۳ صدم از بحران هویت را پیش‌بینی کنند.

جدول ۴ نتایج آزمون تی تست گروه‌های مستقل در مورد تفاوت دخترها و پسرها در متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد.

جدول ۴. نتایج آزمون تی مستقل در مورد تفاوت دخترها و پسرها در متغیرهای پژوهش

نتایج آزمون t در مورد تفاوت میانگین‌ها							آزمون لوین		متغیر
سطح اطمینان ۹۵٪		خطای معیار تفاوت	تفاوت میانگین‌ها	p-value	درجه آزادی	t			
حد بالا	حد پایین								
۰/۳۶	-۰/۰۹	۰/۱۱	۰/۱۳	۰/۲۴۹	۱۷۸	۱/۱۵	۰/۶۰۵	۰/۲۶	استفاده از شبکه‌های مجازی
۳/۶۰	-۲/۸۰	۱/۶۲	۰/۴۰	۰/۸۰۶	۱۷۸	۰/۲۴	۰/۷۴۶	۰/۱۰	بحران هویت

جدول شماره ۴، نشان می‌دهد که بین دخترها و پسرها از لحاظ استفاده از شبکه‌های مجازی و بحران هویت تفاوتی وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با بحران هویت در دانش‌آموزان مقطع دبیرستان شهرستان انار بود. نتایج پژوهش حاضر، نشان‌دهنده رابطه مثبت و معنی‌دار بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با بحران هویت در دانش‌آموزان شهرستان انار بود. این یافته با نتایج پژوهش‌های پورنقدی (۱۳۹۷)، طالب‌پور و همکاران (۱۳۹۶)، شامانی و همکاران (۱۳۹۵)، لی و لی (۲۰۱۰) و کلایر (۲۰۰۹) همخوان است. شبکه‌های اجتماعی مجازی با عرضه هنجارهای متفاوت و گاهی متعارض، آثار متفاوتی در هویت دانش‌آموزان بر جای می‌گذارد. در شبکه‌های مجازی، از یک طرف اجتماعی شدن افراد را تقویت می‌کند و از طرف دیگر، منجر به فردگرایی شدن می‌شود. این دوگانگی به این دلیل ایجاد می‌شود که

شبکه‌های اجتماعی، روابط اجتماعی و مناسبات فرهنگی جدیدی ایجاد می‌کنند که افراد را بیش از پیش گوشه‌گیر، منزوی، کم تحرک و وابسته می‌کنند و کم کم از زمینه عملی زندگی دور می‌شوند. در واقع، توجه بیش از اندازه به اجتماعات فضای مجازی باعث می‌شود تا اجتماعات در جهان واقعی کم‌رنگ و بی‌اهمیت جلوه کنند، زیرا در شبکه‌های اجتماعی منبع هویت بخشی افراد متنوع و زیاد است. به همین دلیل، هویت دانش‌آموزان به تدریج تضعیف و دچار بحران هویت می‌شوند. از سویی، شبکه‌های مجازی، مخاطبان و کاربران خود را هدف قرار داده و هویت ملی و دینی آن‌ها را به سمت و سوی فراملیتی و مدرن تغییر می‌دهد که حتی ممکن است با هویت ملی و دینی فرد در تضاد باشد. در نهایت باعث می‌شود کاربر بیش از پیش از هویت دینی و ملی خود جدا شده و به سمت هویتی نامعلوم گرایش پیدا کنند.

در این مطالعه، اختلاف معنی‌داری بین دو جنس از لحاظ استفاده از شبکه‌های مجازی مشاهده نشد. این عدم اختلاف شاید به این دلیل باشد که امروزه هر فردی نیاز به استفاده از شبکه‌های مجازی دارد و افراد با هر هویت و جنسیتی، می‌توانند با شرایط یکسان وارد فضای مجازی شده و از عوارض زیان‌آور آن آسیب پذیرند. هم‌چنین، می‌توان عنوان داشت که به علت رشد فکری و تغییر دیدگاه نسبت به جنسیت، امروزه دخترها و پسرها به یک اندازه از امکانات موجود در جامعه استفاده می‌کنند. علت عدم تفاوت جنسیتی بین دانش‌آموزان از لحاظ متغیر بحران هویت را می‌توان شرایط کنونی جوامع دانست که در بسیاری از زمینه‌ها از جمله امکانات و شرایط تربیتی، تا حدی تفاوت‌های جنسیتی در زمینه هویت‌یابی کم رنگ شده و این امر بر عدم تفاوت‌های میان دختران و پسران تأثیرگذار بوده است.

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر، مقطعی بودن این مطالعه است که نیاز است در زمینه استفاده زیاد از شبکه‌های مجازی و مشکلات روان‌شناختی مرتبط با آن مطالعات دقیق‌تر و در طول زمان صورت گیرد تا با اطمینان بیشتری بتوان در این زمینه اظهار نظر نمود. استفاده از روش‌های دیگر مانند مصاحبه بالینی در کنار اجرای پرسشنامه‌ها نیز می‌تواند به افزایش دقت در بررسی‌های صورت گرفته منجر گردد. خودارزنده‌سازی در پاسخگویی به پرسشنامه‌ها از محدودیت‌های دیگر این پژوهش است. پیشنهاد می‌شود در جهت افزایش سواد رسانه‌ای نوجوانان، جوانان و خانواده‌ها در برخورد مناسب با محتوا و مطالب شبکه‌های اجتماعی مجازی تلاش شود. هم‌چنین، با انجام پژوهش‌های بیشتر، سازوکار نحوه تأثیر شبکه‌ها بر سلامت روان بررسی شود. با توجه به رشد فزاینده شبکه‌های اجتماعی، برنامه‌ریزی برای منابع هویت‌ساز جدید با توجه به فضای مجازی در برنامه‌ریزی‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی الزامی است.

منابع

- پرهیزگار، آذر دخت، محمودنیا، علیرضا و محمدی، شهناز (۱۳۸۸). مقایسه کیفیت رابطه والد-فرزند در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی دارای بحران هویت و فاقد بحران هویت. فصل‌نامه روان‌شناسی کاربردی، ۳(۲)، ۸۲-۹۳.
- پورنقدی، بهزاد (۱۳۹۷). فرصت‌ها و تهدیدهای امنیت در شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان. پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، ۷(۲)، ۱-۱۲.
- تات اسدی، شفیعه (۱۳۹۶). رابطه واکنش ناکارآمد و ارزیابی فراشناخت بدشکلی بدن با اضطراب وجودی و سازگاری اجتماعی در نوجوانان شهر اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
- شامانی، اسماعیل، واحدی، مهدی و نوروزی، داریوش (۱۳۹۵). رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جوانان شهر تهران. فصل‌نامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۷(۲۸)، ۱۸۲-۱۶۳.
- شریفی، سیدمهدی و شهرستانی، عقیده (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی موبایلی (تلگرام) با رفتار و اخلاق اجتماعی کاربران با رویکرد دینی. فصل‌نامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۷(۲۴)، ۲۹۸-۲۷۷.
- طالب‌پور، اکبر، منصوری، فردین و رستمی، تورج (۱۳۹۶). تأثیر استفاده غیرمعارف و بی‌رویه از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر گرایش جوانان به ناهنجاری‌های اجتماعی (مورد مطالعه کرمانشاه). بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۸(۲)، ۱۲۶-۱۰۳.
- Bleidorn, W. (2016). Self-esteem development in early adulthood: A cross-cultural perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 111(3), 396-410.
- Claire, P. (2009). *Identity formation in contemporary society: The influence of the media on the formation of identity*. University of KwaZulu-Natal, Durban, South Africa.
- Cu, K., Chen, Y., & Zou, K. (2012). Extracting social networks from mobile phone P2P messages. *Communications in Computer and Information Science*, 267, 208-214.
- Lai, A. (2015). The mediating role of internet addiction in depression, social anxiety, and psychosocial well-being among adolescents in six Asian countries: A structural equation modeling approach. *Public health*, 129, 1224-1236.
- Lee, J., & Lee, H. (2010). The computer-mediated communication network: Exploring the linkage between the online community and social capital. *New Media & Society*, 12 (5), 711-727.
- Müller, K. (2016). A hidden type of internet addiction? Intense and addictive use of social networking sites in adolescents. *Computers in Human Behavior*, 55, 172-177.
- Paraskevi, D., & Panagiotis, T. (2015). Measuring the impact of learning organization on job satisfaction and individual performance in Greek advertising sector. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 175, 367-375.